

Molens in Het Groene Woud

Anderhalve eeuw geleden draaiden er in de provincie Noord-Brabant ongeveer 500 windmolens, 50 watermolens en nog enkele honderden door paarden aangedreven molens (rosmolens).

Deze molens voorzagen in primaire levensbehoeften: meel voor de voeding van mens en dier, plantaardige olie voor keukengebruik, verlichting en verbereiding. Daarnaast waren er in Midden-Brabant veel kleinschalige looierijen waar leer in kuipen gelooid werd. Voor dat looiproces werd eikenschors, die veel looistoffen bevat, gemalen tot run. En in een verder verleden werden met behulp van molens ook lakens 'gevoeld'. Dit hield in dat de wollen lakens onder toevoeging van bijzondere stoffen in volmolens langdurig werden gestampt om het weefsel te verdichten en te versterken.

Starten in Spoordonk of Oisterwijk

Van die duizend molens in Noord-Brabant resteren er nu nog ruim honderd. Dat zijn bijna allemaal korenmolens. Twee van deze overgebleven molens in Het Groene Woud zijn de Kerkhovense molen in Oisterwijk - een windmolen - en de watermolen van Spoordonk. Beide zijn ze het startpunt van deze 32 km lange molenfietsroute. U kunt bij één van de molens starten om vervolgens, na bezoek aan de andere molen, weer bij het startpunt terug te keren. Onderweg komt u nog andere molengebouwen en restanten van molens tegen. Ook passeert u verschillende locaties waar nu niets meer aan molens herinnert, maar waar vroeger wel degelijk molens stonden. In de routebeschrijving leest u hierover meer. U fietst door een mooi landschap en staat ongetwijfeld versteld van de rijkdom aan molens en molenherinneringen die onze omgeving nog steeds herbergt.

Route vanaf de Spoordonkse watermolen

Aan de rand van het kerkdorp Spoordonk staat een uniek cultuurhistorisch erfgoed: de Spoordonkse watermolen. Het bouwjaar van deze molen is onbekend, maar hij werd al vermeld in 1320. Vroeger hoorde de molen bij het voormalige kasteel Ten Berg dat honderd meter zuidelijker lag. De molen draait op waterkracht van het riviertje de Beerze en is als enige overgebleven van vijf molens die aan de Beerze gestaan hebben.

Watermolen met geschiedenis

Van oorsprong is de Spoordonkse watermolen een zogenaamde dubbele onderslagwatermolen. In het rechter molengebouw wordt nog steeds koren gemalen, terwijl in het linker molengebouw een olieslagwerk heeft gelegen. Het waterrad van de oliemolen is verdwenen en de oliemolen wordt nu door de huidige eigenaar als woonhuis gebruikt. De molen was oorspronkelijk van hout, maar in 1868 werden de houten wanden van de molen vervangen door stenen muren. In de jaren '70 raakte de watermolen in verval. De huidige molenaar kocht de molen in 1982 en herstelde deze in oorspronkelijke staat. Vanaf 1995 draait de watermolen weer op volle toeren.

Geniet en ontspan

In 2007 is er een prachtig bezoekerscentrum gevestigd waar u, onder genot van koffie en cake, kunt genieten van het uitzicht op de Beerze en de watermolen. Ook kunt u rondleidingen volgen in en rond de werkende watermolen.

De Kerkhovense molen en de Spoordonkse watermolen zijn gecertificeerde bedrijven binnen Het Groene Woud. Dat wil zeggen dat de molens zorgen voor versterking van de kwaliteiten van Het Groene Woud. Als tegenprestatie mogen ze het logo van Het Groene Woud gebruiken op hun producten.

01. Verlaat de Spoordonkse watermolen in de richting van de brug.
02. Na 150 m links oversteken. Let op: gevaarlijk! Ga direct rechts.
03. Na 150 m rechts oversteken naar de Langendonksedijk. Let op: gevaarlijk!
04. Op de kruising naar links: Broekstraat (bordje staat rechts).
05. Einde weg naar rechts: Heibloedmijk.
06. Einde weg naar links: Logtsebaan.
07. Op splitsing naar rechts: De Logt, later de Rosepdreef.
08. Op de kruising met zitbanken 'Leugenbankjes' naar rechts: Paddestoel 22649. Fietspad.
09. Na 900 m knooppunt 87. Hier naar links, richting knooppunt 88.
10. Bij wildrooster rechtdoor.
11. Op de splitsing rechtsaf: richting 88.
12. Na 300 m ligt er aan de rechterkant een molensteen.

Molensteen

De molensteen is gemaakt van basaltlava uit de Duitse Eifel, een steensoort die vroeger altijd voor dit doel werd gebruikt. Aan de dikte van de steen is te zien dat hij nieuw of nagenoeg ongebruikt moet zijn. Aan het scherpel (de groeven) op het maalvlak van de steen (de onderzijde) valt af te lezen dat hij bedoeld is geweest voor het malen van schors.

De herkomst van de molensteen op deze merkwaardige plaats (een molen heeft hier nooit gestaan) is niet helemaal duidelijk. Hoogstwaarschijnlijk is de steen hier omstreeks 1956 neergelegd bij wijze van oriëntatiepunt voor toeristen en is hij afkomstig uit de Kerkhovense molen, die enkele jaren daarvoor tot stilstand was gekomen.

13. Hier gaat u linksaf.
14. U gaat bij het wildrooster rechtdoor.
15. Bij de driesprong linksaf: richting knooppunt 88.
16. Aan het eind linksaf: fietspad, later asfaltweg.
17. Aan het eind rechtsaf: Scheibaan.
18. Tweede weg naar rechts (na vennetje aan de linker-, en vóór sportvelden aan de rechterkant).
19. Bij de kruising rechtdoor: Kivitslaan oversteken.
20. Bij de volgende kruising rechtdoor. Klompven links laten liggen.
21. Ga rechtdoor over het fietspad met brug. U passeert de Reusel of Achterste Stroom.
22. Bij driesprong rechtsaf.
23. Niet de weg volgen, maar rechts aanhouden op het fietspad.
24. U nadert een houten fietsbrug over de beek de Leij of Voorste Stroom. Onmiddellijk voor de brug rechts stond eeuwenlang de watermolen van Ter Borch of Terburgt.

Watermolen Ter Borch

De aanduiding van de molen verwijst naar de middeleeuwse burcht waar deze molen bij hoorde. Enkele tientallen meters voor de fietsbrug bevindt zich aan de rechterkant de ingang van het volkstui-nencomplex 'Molenhof'. Hierachter, precies in het verlengde van

het centrale pad door dit complex, rijzen in de verte hoge bomen op. Die hoge beplanting markeert de vroegere burchtheuvel waar het kasteel op gebouwd was. De molen zelf werd voor het eerst vermeld in 1300. Het was een dubbele molen (korenmolen en oliemolen) die in de 17de eeuw ook ingericht was als volmolen, precies zoals bij de andere niet meer bestaande watermolens die aan deze route lagen. Na 1887 werd de molen niet meer gebruikt en in 1924 is het tot een ruïne vervallen gebouw gesloopt.

25. Aan het eind van de fietsbrug linksaf.
26. Eerste straat rechts: Looierstraat.
27. Einde straat linksaf: Terburghtweg. Verderop fietspad langs deze weg volgen.
28. Bij de rotonde rechtsaf: Gemullehoekenweg.
29. Voorbij kerk linksaf. U fietst aan de noordzijde langs het park De Lind.
30. Op de kruising rechtsaf: Stationsstraat.
31. Voor het station linksaf.
32. U rijdt rechtdoor tot aan de overweg, maar: links is de Molenstraat. Deze straat is genoemd naar de stoommaaldery (in de volksmond: 'het stoom') die in 1874 aan deze straat werd opgericht.

Maaldery 'Het Stoom'

Zoals de aanduiding van deze maaldery al zegt werden de molenstenen hier aanvankelijk aangedreven door een stoommachine, maar omstreeks 1900 werd overgeschakeld op een zuiggasmotor en nog later op een dieselmotor. Een halve eeuw geleden werd hier met het malen en verwerken van granen gestopt. Het fraaie gebouw is een van de zeer weinige 19de-eeuwse maalderygebouwen in onze regio die gaaf behouden zijn gebleven. Het staat naast de hoekwoning (het oorspronkelijke muldershuis) onmiddellijk rechts aan de Molenstraat en is vanaf de straat waarop u fietst te zien.

33. Rechtsaf overweg over en meteen links: Almstraat. U fietst langs het spoor met aan de rechterhand het monumentale gebouwencomplex van de Koninklijke Verenigde Leder.

Koninklijke Verenigde Leder Fabriek

Aan uw rechterhand staat het monumentale gebouwencomplex van de Koninklijke Verenigde Leder (eerste kwart 20e eeuw). Een industriële en intussen ook ter ziele gegane nazaat van de vele kleine looierijen die er in de 19de eeuw in Oisterwijk en omgeving waren, en waarvoor de molens de schors maalden.

34. Bij de volgende overweg rechtsaf: Gasthuisstraat.
35. Aan het einde linksaf: Lange Kant.
36. Op rotonde rechtsaf: Langvennen Oost.
37. In de bocht naar links gaat u rechtsaf.
38. U komt nu bij de Kerkhovense molen.

Route vanaf de Kerkhovense molen

Bijzonder Buiten in Brabant

Molenfietsroute 32 km

Oisterwijk - Spoordonk - Oisterwijk

Kerkhovense molen

Langvennen Oost 120
5061 DR Oisterwijk
www.kerkhovensemolen.nl
Tel.: 013-5212502

Dit project is mede tot stand gekomen door financiële steun van SGB en Europese Unie (EOGFL)

Ervaar de natuur

Ontdek het platteland

Beleef de cultuur

Voel de harmonie

Geniet en ontspan

Proef de smaken

Route vanaf de Kerkhovense molen

De Kerkhovense molen is een monumentale stenen stellingmolen uit 1895 en is de enige overgebleven molen in Oisterwijk. De geschiedenis is al in de 14de eeuw begonnen en de bedrijfsfunctie eindigde vlak na de Tweede Wereldoorlog. De molen is daarmee maar liefst zes eeuwen in gebruik geweest. Ook is er in al die eeuwen in de techniek van het maalproces niets veranderd: langzaam draaiende, tonnen wegende molenstenen zijn tot het laatst toe het hart blijven vormen van de molen.

Een roerige geschiedenis

In 1895 werd de oude houten standermolen door brand verwoest. Daarvoor in de plaats kwam de huidige stenen stellingmolen. Deze werd echter in 1912 opnieuw door een ernstige brand getroffen. Na herbouw werd de molen gebruikt voor het malen van schors voor de leerlooierijen en het malen van graan. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de molen tot stilstand. De gemeente Oisterwijk kocht in 1953 de molen van de familie Van Riel en vestigde er een jeugdherberg, waardoor de maalfunctie verloren ging.

In ere hersteld

In 1979 werd de molen in ere hersteld en kan door inzet van het Gilde van Vrijwillige Molenaars weer gaan draaien. De molen wordt in 1993 eigendom van de stichting 'De Kerkhovense molen'. In de molen bevinden zich sinds de laatste restauratie van 1999 een koffie- en theegelegenheid en een winkel, terwijl vrijwillige molenaars het oude ambacht hebben opgepakt en weer regelmatig graan op de molen malen. Bezoeken aan de werkende molen en groepsrondleidingen zijn mogelijk.

De Kerkhovense molen en de Spoorдонkse watermolen zijn gecertificeerde bedrijven binnen Het Groene Woud. Dat wil zeggen dat de molens zorgen voor versterking van de kwaliteiten van Het Groene Woud. Als tegenprestatie mogen ze het logo van Het Groene Woud gebruiken op hun producten.

01. Verlaat het molenterrein via de brede poort, vervolgens rechtsaf en oversteken, Langvennen Noord. Deze straat volgen.
02. Na 400 m rechtsaf: fietspad naar Hoog Heukelom.
03. Bij de splitsing rechts aanhouden; bij de kruising rechtdoor.
04. Bij voorrangsweg rechtsaf: het fietspad volgen.
05. Tegenover huisnummer 15 linksaf: het Heikespoor.
06. Aan het einde linksaf, de overweg op Heukelom oversteken.
07. Bij de voorrangskruising rechtdoor.
08. Aan de linkerkant: café Mie Pieters, ofwel Jagers- en Visscherslust. Op de plek van dit café bevond zich tot in de tweede helft van de 19de eeuw de watermolen van Heukelom. Dit gezellige café biedt u de gelegenheid voor een hapje en een drankje.

A Watermolen van Heukelom

Deze molen werd voor het eerst vermeld in 1340 maar was waarschijnlijk, zoals dat bij de meeste watermolens het geval was, één tot enkele eeuwen ouder. Het was een dubbele molen, dat wil zeggen, met een molengebouw op iedere oever van de beek. Het ene gebouw was de korenmolen, het andere de oliemolen. In de 17de eeuw had de molen een derde waterrad dat de vollerij aandreef. Ongeveer 100 m boven de molen (als u Mie Pieters passeert rechts voor u) splitste de Voorste stroom zich in twee takken. De ene tak is er, gekanaliseerd, nog steeds; via een brug fietst u daar zodadelijk overheen. De andere tak, die destijds de molenraderen aandreef, liep aan de rechterzijde van de weg waarop u fietst door het weiland en is inmiddels verzand. Wanneer het water werd opgestuwd om te kunnen malen, kwam dit hele laaggelegen gebied rechts van de weg blank te staan. De hoogteverschillen in het landschap die daarmee samenhangen zijn er nog steeds en u kunt ook het tracé van de oude molenbeek nog zien.

09. U volgt de Sparrendreef.

10. Op de kruising rechtdoor, het fietspad volgen. U rijdt nu door een gebied dat 150 jaar geleden nog een open heidellandschap was. Nu is het grotendeels bebost. De enkele vennen die hier nu nog liggen en de hoogten en de laagten in het terrein zijn restanten van de oude situatie.

Ervaar de natuur Ontdek het platteland Beleef de cultuur Voel de harmonie Geniet en ontspan Proef de smaken

B Stenen windmolmolen

Nadat u het fietspad vanaf het begin van het bosgebied ongeveer 800 m hebt gevolgd, kunt u even van de route afwijken door rechtsaf over een breed, mul zandpad het bosgebied in te gaan (rechts op de hoek staat een zeskantig voetgangersbordje 'Verkorting Brekxsche Hoven'). Als u dit pad 500 m volgt en vervolgens bij het groene bordje 'Galgeven, opgesteld' rechtsaf gaat, ziet u het Galgeven links voor u. Aan de tegenoverliggende noordelijke oever van dit ven werd in 1811 een stenen windmolen gebouwd ten behoeve van de Tilburgse lakenfabrieken. Volmolens hadden voor het productieproces veel water nodig, en dit verklaart waarom deze altijd in de buurt van stromend of, zoals hier, stilstaand water werden gebouwd. Het open landschap van destijds zorgde bovendien voor een ongehinderd toestromende wind. De volmolen werkte aanvankelijk uitsluitend op windkracht, later ook op stoomkracht. Hij werd vóór 1895 al weer afgebroken.

11. U volgt het fietspad door het bosgebied (als u het ommetje naar het Galgeven maakte gaat u bij terugkomst op de route rechtsaf).
12. Aan het eind van de zandweg met fietspad steekt u de voorrangsweg over en gaat vervolgens linksaf.
13. Na 50 m rechtsaf: Waterhoefstraat.
14. U steekt via de brug de beek de Reusel over. Bij deze beekovergang, links van de brug, bevond zich destijds de watermolen van Moergestel.

C Molen aan het Stokeind

Ook deze watermolen heeft een lange geschiedenis: in 1387 werd de koren- en oliemolen 'ter Stoc' (d.w.z. aan het Stokeind) al genoemd. Het was dus een dubbele molen, net zoals alle andere

watermolens die we tijdens deze fietstocht passeren. Daarnaast werd er schors gemalen en in de 17de eeuw werden er wollen lakens gevold. De Moergestelse molenaarsfamilie Roozen, die ook eigenaar was van de windmolen in Moergestel, liet de watermolen in 1879 afbreken.

15. Einde weg rechtsaf: Stokske (hondenpension Waterhoef).
16. Op driesprong rechts aanhouden: Oostelvoertjes.
17. Einde weg rechts. Na 30 m weer rechts: Oirschotseweg, (bordje verderop), later Raadhuisstraat.
18. Op het Sint Jansplein links aanhouden; u fietst voor het witte gebouw, cultureel centrum 'Den Boogaard', langs.
19. Bij de achterzijde van de kerk links het Pastoorspaadje in.
20. Einde paadje rechts (let op!). Vervolgens rechtdoor de Bosstraat volgen.
21. Einde Bosstraat linksaf: de Scheerman. Bordjes fietsroutenetwerk volgen.
22. U komt hier bij de standermolen van Moergestel.

D Standermolen van Moergestel

De standermolen komt als molentype al vanaf de 13de eeuw in onze streken voor en is, op een viertal bakstenen muurtjes na waarop hij is gefundeerd, een volledig houten constructie. Er zijn nog ongeveer veertig windmolens van dit type in Nederland. Deze molen uit Moergestel dateert van omstreeks 1600, maar door zijn ouderdom moest een groot deel van het oorspronkelijke houtwerk bij opeenvolgende restauraties al vervangen worden. Toch ademt de molen nog een oorspronkelijke sfeer. De molen, die drie koppels stenen bezit waarmee vroeger rogge, boekweit en schors werden gemalen, stond niet altijd op deze plaats. In 1853 is hij overgeplaatst vanuit het landbouwgebied 'de Molenakkers', dat aan de overzijde van de verkeersweg dicht bij het dorp Biest-Houtakker ligt.

Als u een half uur langer wilt fietsen, kunt u vanaf de standermolen van Moergestel de route vervolgen vanaf volgnummer 33. Die voert verderop door 'nieuw' landbouwgebied, dat grotendeels pas na 1900 ontgonnen is, en langs het Wilhelminakanaal uit 1923. U treft aan deze route dan ook geen molens aan.

Normale route

23. Voorbij de molen, aan het einde van de weg rechtsaf: Schoolstraat.
24. Derde straat rechts: Pastoor de Louwstraat.
25. Eerste weg links: Postelstraat.
26. Einde weg links: Postelstraat.
27. Na 50 m rechts smal paadje in: Simonnepaadje.
28. Einde paadje rechts: Raadhuisstraat, later Oirschotseweg.
29. Deze weg met later fietspad verder volgen over ± 7km.
30. Na bord SPOORDONK passeert u de brug over de Beerze.
31. Na 100 m links oversteken en linksaf teruggaan.
32. Na 100 m rechts: u bent bij de watermolen van Spoorдонk.

Alternatieve route

33. In plaats van rechtsaf, gaat u na de standermolen van Moergestel linksaf: Schoolstraat.
34. Bij de rotonde rechtdoor: Schoolstraat.
35. Viaduct over; dan eerste weg links: Aboomsestraat.
36. Eerste weg rechts: Masperstraatje, later Zelt.
37. Aan het einde links: Broekzijde. Fietsroutenetwerk volgen.
38. De weg volgen; u passeert een brug over de Reusel.
39. Weg verder volgen: Heizenschedijk.
40. Na 2 km op T-kruising linksaf, richting Diessen: Voerdijk.
41. Ook deze slingerende weg volgen. Op de Haghorst, een dorp dat zijn ontstaan aan de ontginningen en aan de aanleg van het kanaal te danken heeft, passeert u de brug met sluis.
42. Na het kanaal onmiddellijk linksaf, het fietspad op (even rechtdoor voor horeca).
43. Langs het kanaal blijven fietsen en bij de tweede brug (Groene Woud brug) linksaf de weg over.
44. Bij het kruispunt rechtdoor: Groenewoud. Eventueel kunt u hier linksaf van de route afwijken om een bezoek te brengen aan 'De Heilige Eik', een regionaal bekende plaats van Katholieke devotie. Hier zou ooit een Mariabeeldje gevonden zijn dat tegen de stroom in dreef, en ter herinnering daaraan en andere wonderbaarlijke

- geburtenissen werd er een kapel gebouwd.
45. Weer teruggekomen op de route gaat u het viaduct over en daarna met een scherpe bocht linksaf: Beerseveld
46. Bij bord SPOORDONK linksaf.
47. Tweede pad rechtsaf: Bernadettestraat.
48. De kerk aan uw rechterhand laten, oversteken en linksaf fietspad op.
49. Na 100 m rechts: u bent bij de watermolen van Spoorдонk.

Proef de smaken

De Spoorдонkse watermolen en de Kerkhovense molen maken beide deel uit van de speltketen in Het Groene Woud. In deze keten wordt met behoud en herstel van cultuurhistorie en landschap op een bijzondere wijze een aantal heerlijke producten gemaakt, zoals speltbrood, speltkoeken en speltbier.

Groene Woud Spelt

Boer Jennissen teelt op zijn bolle akkers in Liempde het oergraan. Hij behoudt daardoor de cultuurhistorische waardevolle bolle akkers, met 's zomers de goudgele gloed van het graan dat daarvoor zo kenmerkend is. De molenaars verwerken het graan op ambachtelijke manier tot eerste klas volkorenmeel. Mede hierdoor kunnen de molens op authentieke wijze blijven malen. Bakkerij Bekkers uit Nijssel bakt elke ochtend heerlijke verse speltbroden en -koeken en bierbrouwer St. Servattum uit Schijndel brouwt met het oergraan een prachtig speltbier. Hiermee heeft Het Groene Woud haar eigen regionale brood en bier!

De speltketen is onderdeel van het merk Het Groene Woud. Dit merk staat garant voor duurzame producten en diensten, die direct bijdragen aan de ontwikkeling en het behoud van een bijzonder gebied: Nationaal Landschap Het Groene Woud.

Bedrijven die gecertificeerd zijn, waaronder de Kerkhovense molen en de Spoorдонkse watermolen, mogen het logo van Het Groene Woud gebruiken op hun producten.

www.hetgroenewoud.com

Route vanaf de Spoorдонkse watermolen

Bijzonder Buiten in Brabant

Molenfietsroute 32 km

Spoorдонk - Oisterwijk - Spoorдонk

Spoorдонkse watermolen
Spoorдонkseweg 130
5688 KE Oirschot
www.spoordonksewatermolens.nl
Tel.: 0499-577186

Dit project is mede tot stand gekomen door financiële steun van SGB en Europese Unie (EOGFL)

Prijs: € 1,50
Route en tekst: H. van Erve en J. Scheers
Vormgeving: Imago